

Csorba Noémi

**„Őrizzük Váradot...” Nagyvárad és Bihar vármegye története a kora újkorban
Tanulmányok Biharország történetéről 4.
Nagyvárad, 2017.**

2017. május 7. és 21. között tartották Nagyváradon a *Festum Varadinum* ünnepi rendezvénysorozatot, amelyhez már évek óta kapcsolódik egy tudományos konferencia. A kötet bevezetőjében is hangsúlyozottak szerint ennek a konferenciának a kezdeményezését a megyei RMDSZ szorgalmazta és támogatta, célja pedig, hogy a közönség is megismerje azokat a kutatásokat és történéseket, akik a közép- és koraújkorban Várad és Bihar vármegye történetével foglalkoznak. A konferencia immár negyedik alkalommal ült össze, jelen negyedik kötete az „Őrizzük Váradot...” *Nagyvárad és Bihar vármegye története a kora újkorban* címet viseli. A kötet szerkesztője Oborni Teréz, aki bevezető gondolaiban Bethlen Gáborról és Váraddal való kapcsolatáról emlékezett meg.

A kötet első tanulmányát *Bagi Zoltán Péter* az MNL Csongrád Megyei Levéltára főlevéltárosa készítette, amelynek címe *Várad 1598. évi ostroma – más nézőpontokból*. A szerző már a bevezetőben kihangsúlyozta, hogy nem magával az ostrommal kíván foglalkozni, hanem három új nézőpontot szeretne megmutatni. Az első nagyobb egység Várad a régióban betöltött stratégiai szerepét tárgyalja, viszont bemutatva az ostromot közvetlenül megelőző eseményeket is. A második nagyobb részben, úgy gondolom egy vitatott témát érint a szerző, mégpedig a várvédők létszámának meghatározására tesz kísérletet, amelyhez négy forrást használ fel – ezek közül Melchior von Redern báró jelentését tartja a legrealisabbnak. A harmadik és egyben befejező részben arra a kérdésre kereste a választ, hogy miért nem tudta a nagyobb létszámú török sereg bevenni 1598-ban a várat. A szerző szerint ez három okkal magyarázható: egyrészt egy komolyan erődített és védett várról volt szó, amit a törökök nem ismertek; másodrészt a török sereg összetétele nem volt megfelelő, kevés volt a hivatásos katona; harmadrészt kiemelte a váradi hadvezetés szakértelmét, a várvédők hősieles küzdelmét és kitartását.

Papp Klára, a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Történelmi Intézetének egyetemi tanára *Debrecen és Várad kapcsolatai a kora újkorban* című tanulmányában a debreceni magisztrátusi jegyzőkönyvekből hozott példákkal illusztrálja a régió két meghatározó településének kapcsolatrendszerét. A magisztrátusi jegyzőkönyvek a kora újkorban Debrecen egyik legfontosabb forrástípusai, minden olyan ügyet felvezettek ezekben a könyvekben, amelyek a városi tanács előtt kerültek megtárgyalásra. Az igazgatással, illetve igazságszolgáltatással kapcsolatos ügyek éppúgy Váradra, mint Debrecenre vonatkozó bejegyzései adhatták az ötletet olyan kisebb fejezetekre, mint a költözés egyik városból a másikba, a fejedelmi politika megnyilvánulása, a céhek és a kereskedelem kapcsolatrendszere az illető városokkal, illetve a reformáció és ellenreformáció megjelenése. A szerző szép számmal hoz érdekesebbnél érdekesebb példákat, így a debreceniek több esetben is a magisztrátus elé járultak, mert a hajdúk feltűnése városban több problémát okozott. Az erdélyi fejedelmek funkcionálizálták a két várost: Várad a terület védőbástyája, amelyhez Debrecen adja az utánpótlást. A kereskedelem kapcsán hozott példák mindegyike a két város közötti szoros és folytonos kapcsolatról árulkodik. A reformáció mindkét városban táptalajt talált magának, de míg Várad, a viszontagságok

ellenére megmaradt katolikusok székhelyének, addig Debrecen a protestáns patrónusoknak, hitszónokoknak köszönhetően a reformáció központjává vált.

Szabadi István, a Tiszántúli Református Egyházkerületi Levéltár igazgatója tanulmányában, amely *A református egyház a bódoltsági Biharban* címet viseli, arra törekedett, hogy bemutassa az 1660-as váradi ostromot követően (amely város Bihar vármegyében a református egyház megyeszékhelye volt) az egyházi élet átalakulását, nehézségeit Bihar vármegyében, illetve azt, hogy mekkora szerepet kapott ebben Debrecen, és ez milyen változásokat hozott a cívisváros életében. Szabadi István két olyan forrást mutatott be tanulmányában, amelyeket eddig senki nem publikált és a témájába is szorosan illeszkedik. Az egyik forrás az Erdélyi Református Egyházköztség Levéltárából került ki, a másik a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárában lelhető fel. A két levél azt a tényt erősíti meg, hogy a váradi vilájet élén álló pasáknak nem volt céljuk megszakítani az egyházi élet folytonosságát, eddig bevett gyakorlatait. De Szabadi István külön kiemeli és a továbbiakban azt veszi górcső alá, hogy a generális zsinat, amely a szokásnak megfelelően évente egyszer ülésezett, tanácskozott élén a püspökkel, megválasztotta és kijelölte a lelkészek szolgálati helyeit. Voltak kísérletek kisebb zsinatok összehívására (pl. a parciális zsinat Debrecenben), ezek egyikén választották meg Nógrádi Mátyást püspöknek 1662-ben, akinek rövid életrajzát, munkásságát bemutatja a tanulmány. A szerző még néhány mozzanatra kitér, így például, hogy román református lelkészeket is felszenteltek a zsinatokon, illetve 1660 után az egyházköztség addigi viszonylagos egysége megszűnik, elszakadás figyelhető meg Bereg, Kraszna, Közép-Szolnok és a Szilágyság tekintetében.

A következő tanulmányt *Mészáros Kálmán*, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum tudományos főmunkatársa jegyzi *A Váradi járás katonai állítása a Rákóczi-szabadságharcban* címmel. A szerző arra vállalkozott, hogy az 1692 és 1720 közötti időszakra vonatkoztatva összegyűjtse a Váradi járáshoz tartozó településeket és abból egy helynévtárat hozzon létre. Nagyon sok forráscsoportot használt fel, mint például a portális összeírásokat (1692, 1696, 1715, 1720), ezek kiegészítésére a kamarai összeírásokat és az ide vonatkozó kuruc katonai mustrakönyveket (1704, 1706, és az 1708-as évből kettőt). A levéltári források mellett a szakirodalmat is alaposan tanulmányozta, a helynévtárhoz felhasználta a Váradi járással kapcsolatos településtörténeti munkákat. Végeredményben a helynévtár összesen 134 települést foglal magába. A portális és a kamarai összeírások összevetésével több megállapítást is tett, például azt, hogy az 1692. évi portális összeírást kellő forráskritikával kell kezelni, mert az abban szereplő adatok az összesítés során igen nagy településpusztulást mutatnak, amely nem felel meg a későbbi eredményeknek. A kuruc korból származó mustrakönyvek azért jelentenek nélkülözhetetlen segítséget, mert a Rákóczi-szabadságharc idejéből nem maradtak fenn településtörténeti források. A szerző az egész tanulmány során kihangsúlyozta, hogy az elkészült helynévtár a mikrotörténeti, illetve helytörténeti kutatások egyik fontos alapköve lehet a kutatók számára.

A kötet utolsó tanulmányát *Török Péter* Budapest Főváros Levéltárának főlevéltárosa, főosztályvezetője írta *Hajdúk fehériben. A szabolcsi hajdúvárosok és a váradi blokád 1703–1708* címmel. A szerző két nagyobb részre osztotta fel tanulmányát, egyrészt arra kereste a választ, hogy milyen szerep jutott a Rákóczi-szabadságharcban a fejedelem mellett elköteleződő szabolcsi hajdúvárosoknak. A települések és a kuruc hadvezetés közötti levélváltások mutattak rá a megoldásra, vagyis a szabolcsi hajdúvárosok a hadellátás

támogatására lettek kötelezve, amely nagy terhet rótt a térségre és ebből több konfliktus származott. A tanulmány második nagyobb részében a lovasezredről tett említést, amelyet a hajdúvárosok állítottak, és a feladata a Várad körüli terület védelme, blokád alatt tartása volt.

A kötetet a Varadinum Kulturális Alapítvány adta ki, és mindazoknak ajánlom, természetesen a korábbi köteteket is, akik érdeklődnek a közép- és koraújkorai Bihar vármegye története iránt. A vármegyével kapcsolatos kutatásokat még Jakó Zsigmond professzor úr kezdte el, és jelölte ki az utat a későbbi kutatók számára, amelynek úgy gondolom, egyik méltó tagja mind a konferencia, mind pedig az előadásokból készült tanulmányokat összefoglaló kötetek.